

Heslo znali pouze svatí

Jiří Rážek

Z cel smrti sem nebylo daleko. V přední části popravčí místnosti, osvětlené silnou žárovkou, stál na stolku potaženém tmavým sukem mezi dvěma voskovicemi mosazný krucifix. Odsouzené tady od dozorců mlčky přebíral kat s pomocníky a bez dalšího zdržení je odváděl za černou draperii. Za ní už stála gilotina. Exekuce v berlínské věznici v Plötzensee trvaly pár okamžiků, s frekvencí tří pěti minut na nezbytný úklid. Sřatá těla odtud putovala do nedalekého Anatomického ústavu berlínské univerzity. Čeští odbojáři patřili k druhému nejčastěji zde popravovanému národu, hned po německých antifašistech. Zabito tady bylo na 677 českých vlastenců, mezi nimi večer 20. října 1942 dokonil svůj život i tajemník důchodkového úřadu Alfons Kavalec.

Sedím v badatelně Moravského zemského archivu v Brně a s jistým rozechvěním otevírám útlou papírovou osobní složku někdejšího zaměstnance československého ministerstva financí nadepsanou Kavalec Alfons. Vstupuji tak do života člověka mně až doteď zcela neznámého, jehož více než dvacetiletý profesní osud se vejde do jedněch ohmataných papírových desek, hromádky zažloutlých papírů s úředními razítky...

Narodil se na konci července roku 1898 ve Václavovicích nedaleko Frýdku prostým rodičům Josefovi a Anně Kavalcovým jako prvorozený. Oproti svým dalším šesti sourozencům měl možnost plně využít tehdejšího rakousko-uherského vzdělávacího systému a postupně projít pěti třídami obecné i čtyřmi měšťanské školy ve Slezské Ostravě. Pokračoval ještě dva a půl roku na učitelském vzdělávacím kurzu, což mu umožňovaly nejen jeho nadání a talent, ale především obětavá podpora celé početné rodiny, jejímž jediným živitelem byl tvrdě pracující otec. Ovšem naděje zcela dokončit učitelské vzdělání zhatily události den před jeho šestnáctými narozeninami, kdy v roce 1914 rakousko-uherská monarchie vyhlásila válku Srbsku. Ještě ani ne osmnáctiletý byl v květnu 1917 v Těšíně odveden k pěšímu pluku č. 100, jenž náležel ke 12. pěší divizi prvního CaK armádního sboru. S tímto plukem rakousko-uherské branné moci prošel jak ruskou, tak i italskou frontou, a vysloužil si nejen poddůstojnickou hodnost, ale i Karlův válečný kříž. Jenže na začátku roku 1918 se u řeky Piavy dostává do italského zajetí, v němž se, za mnoha velmi zoufalých peripetií plných špíny a hladu, nakonec dočkal konce války. Z definitivního odchodu z armády se v poněkud chaotickém čase geopolitických změn mohl těšit až v září roku 1919.

Návratu do nových poměrů mladé Československé republiky využil velmi rozumně, pokračuje ve svém vzdělávání na učitelském ústavu. Ovšem pro nuzné rodinné poměry, kdy jeho otec už nezvládá sám uživit sedm hladových krků, si 23. listopadu roku 1921, ještě před dokončením třetího závěrečného ročníku, podává u Prezidia finančního ředitelství v Opavě žádost k přijetí do státní služby, a to k důchodkové kontrole.

Důchodková kontrola

Důchodková kontrola byla za první čs. republiky svou povahou službou úřední a civilního rázu. Vykonyvala se proto v občanském oděvu a příslušnost k ní se prokazyvala úřední legitimací. Zákon č. 28/1920 Sb. s nařízením čs. vlády č. 157/1920 Sb., (jež zásadně oddělilo tehdejší finanční stráž od daňově-kontrolní vnitrozemské agendy) specifikoval působnost důchodkové kontroly jako dozor nad plněním předpisů o nepřímých daních. Konkrétně pak daně z lihu, cukru, masa, nápojů, daní z uhlí, vodní síly, minerálních olejů, zápalek a zapalovačů. Dále vykonávala dozor nad státními finančními monopoly z tabáku, výbušných látek, soli a umělých sladidel. A také dohled nad kolkou a poplatky z hracích karet, loteriemi vůbec, účetnictvím a obchodními knihami, kvitancemi a směnkami, včetně sepisování úředních nálezů. Zaměstnanci důchodkové kontroly měli také odkrývat přestupky, a to s právem vykonávat i domovní prohlídky. V čele každého důchodkového úřadu stál přednosta, úřad sám byl podřízen finančním úřadům I. instance, ty pak zemským finančním úřadům. Celou tuto strukturu zastřešovalo čs. ministerstvo financí.

Úřední tituly zaměstnanců důchodkové kontroly byly vzestupně děleny na asistenta, oficiála, revidenta, správce a vrchního správce. Nařízením vlády č. 103/1927 Sb. posléze tyto úřední tituly změnilo na důchodkového asistenta, revidenta, kontrolora, vrchního kontrolora a tajemníka. Žadatelé o přijetí k důchodkové kontrole museli mít ukončeny alespoň čtyři třídy střední, případně měšťanské školy, a dva ročníky odborné školy.

Tyto parametry Alfons Kavalec v roce 1921 splňoval, a proto byl téhož roku v listopadu do služby přijat. Logicky tomu předcházelo i odborné posouzení jeho zdravotního stavu, a to MUDr. Bernardem z Moravské Ostravy, jenž neshledal žádnou překážku a razítkem stvrdil, že „*není námitek proti přijetí do státní služby*“.

V průběhu příštích let Alfonse však čekaly ještě dvě odborné zkoušky. První nižší, kterou bylo možné složit až po třech letech asistentské služby, a druhá vyšší po následných šesti letech. Obě byly skládány u nadřízeného zemského finančního úřadu a měly písemnou i ústní formu. Neúspěšné mohly být opakovány pouze jednou.

U nižší odborné zkoušky měl žadatel prokázat znalost základních předpisů služební pragmatiky, platového zákona a služebních předpisů důchodkové kontroly, rovněž i z předpisů důchodkového práva. Při skládání vyšší odborné zkoušky žadatel prokazoval už i znalost z finančního oboru nepřímých daní, státního monopolu a celních předpisů, rovněž i z trestního důchodkového zákona, mj. i předpisů o ochraně osobní svobody, dokonce i z listovního tajemství a domácího práva, předpisů týkajících se výroby lihu, piva, cukru a nerostného oleje. Jak evidentně patrné, převaha činností důchodkových úředníků se velmi překrývala s kompetencemi prvorepublikových, ale i dnešních českých celníků, a lze usuzovat, že s tehdejší důchodkovou kontrolou má, a nejspíš i ještě bude mít, současná celnická profese mnoho společného. Tedy podstatně více, než s náplní práce tehdejších celních úředníků, natož příslušníků finanční stráže.

Na konci dvacátých let minulého století existovalo v Československu 416 důchodkových kontrolních úřadů, z toho 201 v Čechách, 74 na Moravě a 26 ve Slezsku, na Slovensku jich bylo 99 a na Podkarpatské Rusi 16. Úředníků důchodkové kontrolní služby bylo na území ČSR celkem 2 208, tedy zhruba pět na jednu úřadovnu.

Kariéra

Alfons Kavalec tak začal od 29. listopadu 1921 plnit úkoly důchodkové kontroly, a to pěkně od píky na pozici tzv. čekatele u Důchodkového kontrolního úřadu v Cukmantlu, dnešních Zlatých Horách. A bezmála plný rok trvalo, než mu úřadovna v Těšíně, kam byl záhy přeložen, 16. listopadu 1922 přiznala titul asistenta. Tato událost pak zásadně ovlivnila jeho další život. Mohl totiž ve svých třidvaceti letech se 7 488 korunami ročního příjmu a s předpokladem státního výsluhového důchodu pomýšlet na ženění...

Jak dlouho trvala jeho známost s o dva roky mladší Boženou Langrovou, dcerou ostravského báňského úředníka, lze dnes dopátrat jen stěží. Ale oddací list jest důkazem, že 4. srpna 1923 je v chrámu Páně ve Slezské Ostravě během římsko-katolického obřadu oddal důstojný pan kaplan Vít Mojžíš.

Čas plynul, důchodkový asistent Kavalec plnil svoje pracovní povinnosti pečlivě a přesně, postupoval od dílčích profesních zkoušek k dalším, až byl v říjnu 1930 připuštěn k vyšší odborné zkoušce, již splnil hned napoprvé. Kariéra úspěšného úředníka státu jej nejspíš naplňovala, z asistenta se stal už důchodkovým revidentem a posléze i tajemníkem ve funkci přednosta. Manželé Kavalcovi se tak stali v Bruntálu, kam byl Alfons přeložen, respektovanými a váženými občany. To mně ostatně nepřímo potvrdil i jeho jediný dosud žijící synovec důstojný pán Jaroslav Sládek, dnes bezmála devadesátiletý,

přesto dosud aktivně působící jako duchovní správce v charitním domově Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě. „Byla to v rodině vždy událost, když strýc Alfons s manželkou přijel automobilem návštěvou k nám do Václavovic. Skvělé ošacení, kultivované chování, lidé z jiného světa, zcela mimo naši nuzotu a obyčejnost...“ Co ale naplat, jejich manželství stále nebylo naplněno radostnou událostí, kolébka zůstávala prázdná. A tak to mělo i zůstat až do konce jejich společných dní.

Československem se v oněch letech prohnila celosvětová hospodářská krize, již bylo možné ve státní službě jakžtakž přežít. Ale co horšího, v Německu se na populistické vlně nacionalizmu a receptu řešení masivní nezaměstnanosti proškrábal do funkce říšského kancléře Adolf Hitler. A to i se svými pozdějšími nároky na území tzv. Sudet, rozsáhlé příhraniční oblasti svrchovaného Československa. Reakcí na jeho drzé požadavky byla 23. září 1938 vyhlášená československá všeobecná mobilizace, do níž hned na druhý den o deváté hodině ranní nastoupil i přednosta Důchodkového kontrolního úřadu v Bruntálu Alfons Kavalec.

Okupace

Nadšené odhodlání mobilizovaných československých záložníků vyprchalo už po několika dnech, kdy 29. září 1938 zástupci Německa, Itálie, Velké Británie a Francie podepsali potupnou Mnichovskou dohodu. Se skřípotem zubů, a mnohdy i slzami v očích se půldruhého milionu vojáků postupně vracelo od hraničních pevností zpět do kasáren a svých domovů.

Nikoli však Alfons Kavalec. Bruntál totiž ležel na území již Německu vydaném sudetském území, bylo třeba přesídlit do vnitrozemí. V této chaotické době A. Kavalec vyčkává v Hranicích. Sem se po evakuaci z Bruntálu s manželkou uchýlili a čekali na rozhodnutí zaměstnavatele o Alfonsově dalším služebním zařazení. Dekretem Zemského finančního ředitelství v Brně pak byl k 1. listopadu 1938 přidělen jako řadový revident k Důchodkovému kontrolnímu úřadu v Kloboukách u Brna. Slibná kariéra, prestižní pozice přednosty respektovaného úřadu i velmi solidní plat vzaly za své...

Přestože nakonec jisté uplatnění v oboru A. Kavalec našel, lze odhadovat, že přesun na nižší pozici do naprosto cizí lokality musel být pro oba manžele velmi hořkou pilulkou. O to víc překvapivou skutečností je, že právě někdy v této etapě se Kavalcovi rozhodli převzít od švagrové Anny Svačinové (sestra Boženy Kavalcové) do výchovy devítiletého synovce Milana Svačinu. Motiv tohoto jejich rozhodnutí, skutku v

depresivním protektorátním čase neobyčejně šlechetného a obětavého, se mi ale vypátrat nepodařilo.

Tehdy totiž nikomu z českého obyvatelstva nebylo do zpěvu. V září 1939 byly zavedeny potravinové lístky, a to pro tři kategorie českého obyvatelstva – obyčejné spotřebitele, těžce pracující a velmi těžce pracující. V kategorii běžného spotřebitele, kam Kavalcovi logicky patřili, bylo možné odebrat za týden 2 900 g chleba, příp. 1 200 g chleba a 900 g mouky, 500 g masa nebo masných výrobků, 210 g jedlých tuků, dva litry mléka... V prosinci 1939 byly zavedeny šatenky na textil a poukazy na obuv. Postupem času byly navíc přiděly potravin snižovány a jejich ceny se na černém trhu šplhaly závratným tempem nahoru...

Černý trh a daňové nepravosti se logicky přímo či nepřímo dotýkaly i důchodkového revidenta Alfonse Kavalce. A při výkonu svého úřadu, zejména při dohlídkách u sedláků a živnostníků, musel bezesporu občas tzv. nevidět. Vždyť tresty za porušení protektorátních předpisů a nařízení byly tvrdé, až tristní. Jistě se někdy najde historik, jenž zmapuje pozici a chování českého úřednictva v přetěžké době německé okupace. A prokáže, že v mezních situacích uměli být mnozí čeští úředníci - byrokraté, ku svému národu a spoluobčanům podstatně loajálnější než k Velkoněmecké říši.

Protektorát

Plynuly první roky okupace. Kavalcovi vychovávali malého Milana, Alfons plnil povinnosti řadového důchodkového revidenta... A nejspíš počal zapomínat na někdejší pracně vybudovanou pozici přednosta důchodkového úřadu v Bruntálu, ve městě, s nímž se vesnický vyhlížejí Klobouky nedaly srovnat. Nebylo však vyhnutí, rok 1940 mnoho nadějí konce protektorátu nedával. Polsko padlo už před rokem, v dubnu Německo obsadilo Dánsko a Norsko, v květnu Belgie, Nizozemsko a Lucembursko. Mezitím tehdejší SSSR anektoval část Polska a celé Lotyšsko. Kdo z Čechoslováků ještě doufal v pozitivní rozuzlení evropské situace intervencí Stalina, hořce se mýlil. Vždyť o zruďném masakru v Katyňském lese tou dobou věděl jen sám generalissimus a jeho opilí komisaři NKVD...

Státní správa a samospráva přecházely během okupace postupně do německých rukou. Ve větších městech byli čeští starostové a zastupitelé nahrazováni Němci, postupně tato praxe přecházela i do menších měst a částečně i na venkov. Logicky se tento vývoj nevyhnul ani strukturám a útvarům tehdejšího protektorátního ministerstva financí, včetně celních, důchodkových i finančních úřadů. Finanční správu na území protektorátu dál řídilo ministerstvo financí, které vedl Dr. Josef Kalfus, a to po celou dobu okupace *(po osvobození postaven před Národní soud, který jej uznal*

vinným, s ohledem na jeho podporu odboji a prokazatelnou obhajobu českých hospodářských a národních zájmů však upustil od potrestání). Dne 16. září 1940 bylo území protektorátu připojeno k říšskému celnímu území a veškerou zahraniční politiku, včetně pohybu obchodního zboží, zcela převzaly orgány Německé říše. Tím byly převedeny některé finanční a celní úřady do její přímé správy, na území protektorátu pak byl vytvořen tzv. vrchní finanční okres Čechy a Morava, v Praze pak byl ustaven úřad vrchního finančního prezidenta.

Převaha správy cla, spotřebních daní a monopolů byla při hranicích protektorátu vedena výhradně říšskými úřady s německými úředníky, ve vnitrozemí pak českými celními útvary, které se členily na hlavní celní úřady a celní úřady. Ty sice také zajišťovaly vybírání a vyměňování cel i spotřebních daní, přesto ale šlo spíše o celní evidenci a statistiku pohybu zboží. Úřady byly rozděleny podle důležitosti místa a rozsahu i povahy jejich agendy, a to na úřady I., II. a III. třídy. Kontrolní služba byla uložena okresním celním komisařům, kteří řídili činnost orgánů finanční kontroly, referentů důchodkové kontroly a celních dozorcích služeben. Ty ovšem náplní činnosti odpovídaly spíše dřívějším důchodkovým kontrolním úřadům. Původní celní úřady v roce 1940 tak ukončily svoji činnost, obdobně jako služebny finanční stráže, rozpuštěné bez náhrady.

Heslo znali pouze svatí

V létě roku 1941 oslovil A. Kavalce učitel kloboucké měšťanské školy Jaroslav Kux s návrhem na účast při pomoci rodinám zatčených českých vlastenců. Prý při dohlídce hospodaření sedláků v kraji má šanci dostat se k masu a potravinám nad rámec přidělového systému. A také by se hodilo, kdyby při svých služebních cestách Alfons vytvářel seznam Čechů kolaborujících s Německou říší. Na výpomoci rodinám zatčených neviděl Alfons nic až tak nebezpečného, byl navíc velmi citlivý a empatický ku svému okolí, vždyť i dobrým Čechem. Teprve o několik týdnů později ale začal tušit, že celá věc má organizovaný odbojový charakter. Kloboucká měšťanská škola totiž skutečně ve svém učitelském sboru skrývala část ilegální civilní odbojové skupiny Obrany národa. Učitel Kux mu navíc věnoval liturgický kalendář s tím, že v něm najde hesla, jimiž se bude prokazovat v kontaktu s dalšími členy sítě konspirující proti Německu. Oněmi hesly byla jména svatých připadající na první den daného týdne, tedy na pondělí. Důchodkový revident se tak stal spojkou civilní odbojové organizace.

Plynuly dny a týdny, Alfons řádně plnil svoje služební povinnosti i drobné úkoly, jimiž ho pověřoval Kux. Proto v jeho aktovce mezi úředními lejstry nikdy nechyběl liturgický kalendář, případné kontrole německým hlídkám nenápadný a bezvýznamný. Co na tom, že od mládí byl Alfons

bez vyznání, přesvědčený ateista? Dokonce mu ta malá útlá knížečka v čase honu na moravskou židovskou obec poskytovala i jisté vyšší krytí. Jak důmyslné, však který z moravských židů vyhýbajících se transportům by u sebe nosil křesťanský kalendář, že?!

Pomaloučku se plnil i jeho seznam kolaborantů. Kavalec do něj postupně vložil kolem 25 osob, které znal jako české fašisty nebo bývalé Čechy nyní se hlásící k německu. V Krumvíři to podle něj byl třeba obchodník Kohoutek a vesnický hospodský Šebesta, v Brumovicích hospodský obecního hostince Staněk, v Bošovicích jistý penzionovaný četník a přímo v Kloboukách úředník finanční pokladny Strachoň. Na seznamu se objevil i správce cukrovaru ve Velkých Pavlovicích Hernich a domkář Hlávka. Jako kolaboranta Kuxovi nahlásil i správce velkopavlovického statku a cukrovaru Bílinu. V Divákách jako bývalého Čecha a nyní Němce, označil obchodníka Tichouna. Důchodkový revident, spojka civilní odbojové organizace, teď už i zpravodajec!

Koncem srpna 1941 prováděl A. Kavalec kontrolu pálení alkoholu u sedláka Tomáše Pažebřucha ve Velkých Hostěrádkách. Hospodář se mu svěřil, že o včerejší noci k němu přišel jakýsi na ustrojení zanedbaný mladý muž, podle řeči nejspíš Srb nebo Chorvat. Prý mu nerozumí, a zda by se s ním pan revident nedomluvil a zjistil, kdo to vlastně je?

Mladík se Kavalcovi představil jako poddůstojník srbského dělostřelectva uprchlý z válečného zajateckého tábora kdesi u Vídně. Jmenuje se Dobroslav Lupuljev a bude vděčný za jakoukoli práci na statku, a to pouze za ubytování a stravu. Sedlák zprvu váhá přijmout uprchlého válečného zajatce, navíc bez dokladů. Tady už jde o krk, to není jako načerno vypálit nějaký ten litr kořalky navíc! Jenže Kavalec si díky svým odbojářským kontaktům ví rady. Sedláka umluví, aby si Srba ponechal, a že mu doklady obstará, i nějaké to ošacení a něco peněz. Hlavně ať není zběh ve vsi nápadný, tedy ať raději zatím nevychází ze statku. Pažebřuch nakonec souhlasí, však je srpen, žně v plném proudu...

Kavalec pár dní později o ukrytém Srbovi informuje Kuxe, který přislíbil pomoc. Nejprve, že mu obstará oblečení a pár korun. Ovšem, prý by rád toho zběha viděl, jelikož mu je divné, jak se dostal od Vídně až sem? Všelijakých provokatérů gestapa se Moravou tou dobou potulovalo už dost! Schůzku nebylo těžké zorganizovat.

Hodila se k tomu následující neděle a pravidelná hojně navštěvovaná bohoslužba v klobouckém kostelíku. Srb v doprovodu Pažebřuchova syna Ondřeje na Kuxe učinil příznivý dojem, a proto mu slíbil obstarat i protektorátní doklady. Stalo se, a někdejší poddůstojník srbské armády, nyní čtyřicetiletý protektorátní občan Dobroslav Novák, v poklidu a relativním bezpečí dál vypomáhal na statku.

Jenže někdy zkraje října statkář Tomáš Pažebřuch neváhá navštívit učitele Kuxe přímo v kloboucké měšťance a naléhavě ho žádá, aby srbského zajatce ukryl jinde. Doba je prý zlá, v Praze se usadil nový zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, který před pár dny navíc vyhlásil stanné právo. I za drobné přečiny jsou v Čechách i na Moravě popravovány celé rodiny, a že takové riziko už odmítá dál snášet, je tu majetek, manželka, syn, dvě dcery... Kux sice jeho situaci chápal, ale sotva mohl něco učinit, hledat běženci nový azyl. Navíc z překotného statkářova hovoru pojal podezření, že vedle atmosféry stanného práva je ve hře i jakýsi nejasný vztah mezi temperamentním Srbem a jednou ze statkářových dcer. Nakonec se oba muži dohodnou, že Lupuljeva přesídí na statek Pažebřuchova švagra Ferdinanda Žandy, taktéž ve Velkých Hostěrádkách. Celá akce se opravdu uskutečnila a Žanda výpomoc v hospodářství vcelku uvítal. Však nebyla drahá! A ve vsi už Dobroslava Nováka beztak znal kde kdo, vždyť je to náš člověk, prý odkudsi z Rumunska vrátivší se vzdálený český příbuzný, dokonce si začíná vzpomínat na mateřštinu...

Tuhle událost ovšem Alfons Kavalec nezaznamenává. Od začátku října totiž dlí na dvouměsíčním služebním školení důchodkových úředníků v Bautzenu v Sasku. Šlo v podstatě nejen o nalejvážnou všelijakých nových protektorátních předpisů, nařízení a norem, ale především pak o vtlačování říšské loajality do hlav jinak zpuštěného českého úřednictva. Po návratu do Klobouk, někdy před vánočními svátky 1941, hodnotí Alfons další spolupráci s učitelem Kuxem jako velmi riskantní, první stanné právo má trvat ještě do konce ledna 1942, gestapo má všude svoje konfidenty, zatýkání a popravy jsou na denním pořádku. Pálí tedy liturgický kalendář a ani si neřádá nový pro rok 1942. Nejspíš se domnívá, že se tím vyhnul případné odpovědnosti, spálil mosty i důkazy. Však učinil pro odboj už dost...

Lavina

Černé mercedesy dorazily do Klobouk u Brna poprvé v úterý 10. března 1942. Tajná státní policie šla najisto, a do Kounicových kolejí odvážela učitele měšťanské školy Jaroslava Kuxe, jeho učitelského kolegu Ludvíka Wolfa i ředitele kloboucké měšťanky Františka Pacáka. Kdo či co brněnské gestapo na stopu těchto odbojářů přivedlo je už jaksi mimo náš příběh. Zásadní je, že zatčením právě těchto lidí se rozjela lavina, jež nakonec dopadla i na hlavní postavu tohoto vyprávění.

Svému původnímu bohublému účelu Kounicovy studentské koleje sloužily od 5. listopadu 1923 až do 17. listopadu 1939, kdy byly po obecně známých pražských událostech studentských demonstrací obsazeny příslušníky brněnského gestapa a jednotkami SS. Do koncentračního

tábora Sachsenhausen pak odtud bylo ihned odvečeno 173 studentů. Do vyprázdněných kolejí ze všech poboček moravských služeben tajné státní policie byli svázení zatčení účastníci protinacistického odboje i další čeští občané porušující tvrdé protektorátní zákony. Věznice měla dva bloky, A a B, v nich byly strážnice, kanceláře úředníků a cely vězňů. Oba bloky spojovala hlavní budova se sálem, který sloužil k sestavování transportů do koncentračních táborů. Areál byl obehnán vysokým drátěným plotem, v zahradě operativně postaveny dřevěné věžeňské baráky.

Na dvoře kolejí, možná zvráceně záměrně pod sgrafitovým obrazem patrona českého národa knížete Václava s čitelným nápisem Nedej zahynouti nám ni budoucím, se konaly popravy zastřelením. V době prvního stanného práva po nástupu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha bylo v Kounicových kolejích od 28. září do 19. listopadu 1941 popraveno 142 osob.

Druhé stanné právo, vyhlášené po atentátu na R. Heydricha, zde od 29. května do 3. července 1942 přineslo smrt celkem 395 českým lidem. Verdikty vyhlášoval stanný soud, jehož členy nebyli kolikrát ani právníci, ale pouzí úředníci gestapa nebo německé kriminální policie. Bez práva souzených na obhajobu ukládali většinou jediný rozsudek, a to v podobě trestu smrti. Poprava se pak konala bezodkladně týž den. Nad těmi, kdo okamžitému trestu smrti unikli, byl vyhlášován trest tzv. předání gestapu, což znamenalo transport do koncentračního tábora v Mauthausenu s návratem nežádoucím. V podstatě trestu smrti obdobný rozsudek, pouze s jistým odkladem.

Který z výsledků zatčených učitelů kloboucké měšťanky přivedl Němce na stopu statkářů a Kavalce, je dnes sporné určit. Stejně tak, kdo z nich přivedl gestapo na stopu dalších odbojářů z civilní skupiny Obrany národa v Kloboukách u Brna. Kupříkladu Josefa Mrkvici – úředníka klobouckého okresního úřadu a někdejšího důstojníka československé armády, Otakara Nedbala a Josefa Richtra, též úředníků v Kloboukách.

V pražském Archivu bezpečnostních složek však lze nalézt fragment zápisu z výslechu ředitele měšťanky Františka Pacáka, který po svém zatčení uvedl do protokolu následující: „...*chci ještě zmínit, že Kux mi sdělil, že nasadil do civilní organizace v Kloboukách úředníka cenové kontroly Kavalce, který je v Kloboukách zaměstnán a rovněž tam bydlí. Jak dalece Kux s Kavalcem spolupracoval, mi není známo...*“

O spolupráci s Alfonsem Kavalcem na gestapu nakonec promluvil i sám Kux. Dochovaný zápis z jeho výslechu ale postrádá datum, a právě proto nelze exaktně konstatovat, kdo dříve a jako první na stopu Kavalce německou státní policii přivedl. Stejně tak, pod jakým tlakem a s jakými pohnutkami tak učinil.

Kounicovy koleje tehdy totiž nebyly žádný zaopatřovací ústav, výslechy bývaly tvrdé, až děsivé. Pověstnou byla nejen cela č. 17 v bloku A, v níž čekali odsouzenci stanného soudu na popravu, ale v bloku B i tzv. koupelna s „vanovými“ výslechy, při nichž byli zatčení poléváni střídavě ledovou a horkou vodou. Běžně se zde vraždilo zastřelením popravčí četou, příslušníky židovské obce čekalo oběšení, někoho „jen“ rána z pistole do týla. Někteří vězni ještě před popravou však raději spáchali sebevraždu.

Popravy v Kounicových kolejích byly veřejné a v hojném počtu navštěvované brněnskými Němci. Na exekuce se prý dokonce prodávaly vstupenky, a to za tři říšské marky, přičemž se přihlížející občas netajili povzdechem, že „*dnes jich bylo za tři marky nějak málo...?!*“. V hledišti údajně převažovaly německé ženy a během poprav se ozýval jejich švitořivý smích...

Den po zatčení klobouckých učitelů došlo i na hostěrádecké sedláky Pažebřucha a Žandu. Státní policie si v půl osmé ráno vyzvedla na statku nejprve Tomáše Pažebřucha, který však nebyl pro silnou opilost schopen na četnické stanici v Kloboukách vypovídat. Sotva ho gestapo odvezlo, běžela jeho dcera Marie uvědomit Žandu a Lupuljeva, co se stalo. Tím dala srbskému válečnému zajatci šanci k útěku, jelikož opilý Pažebřuch byl kloudné výpovědi schopen až po dalších čtyřech hodinách. A to byl pro zběha dostatečný náskok, neboť když gestapo kolem poledne dorazilo na Žandův statek, byl pryč. Muži v kožených kabátech tedy sebrali alespoň hospodáře, který zpočátku zapíral, že by kdy někoho skrýval, a tvrdil, že stopy ve sněhu v zahradě patří jemu. Záhy se pak v děsivém prostředí Kounicových kolejí přiznal s obhajobou, že netušil, že ukrývá válečného zajatce, vždyť měl přece řádné protektorátní doklady! Proti svému zatčení dokonce podal písemný odpor.

Těžko odhadnout, jak zatýkání ve svém bezprostředním okolí vnímal Alfons Kavalec. V Kounicových kolejích už byli téměř všichni, s nimiž udržoval nějaký konspirační kontakt, a tak dozajista prožíval do svého zatčení bezesné noci. Těch bylo plných 21, než si jej v jeho bytě 2. dubna 1942 vyzvedla německá státní policie. Lavina mnoha klobouckých zatýkání se zastavila, nad ní pak i dech všech dotčených i vystrašených rodinných příslušníků, včetně Boženy Kavalcové...

Já, nacistická spravedlnost

V čase, kdy byli všichni protagonisté tohoto příběhu soustředěni v celách Kounicových kolejí, se už několik měsíců na území protektorátu zabývala skupina československých parašutistů přípravami k atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Ten zrealizovali 27. května 1942, tedy v době, kdy ještě ani s jedním ze zatčených nebylo vedeno

soudní líčení, pouze výslechy zadržovací vazby. Do té doby nejspíš ještě žili nadějí nějakého mírnějšího trestu než ztráty života. Jenže po atentátu zuřivost nacistické okupační moci vzrostla na maximum a během bezprostředně nařízeného stanného práva pozatýkala tisíce českých lidí. Tato skutečnost donutila protektorátní justici k ještě rychlejšímu řešení dříve zahájených trestních věcí, v gestapáckých úřadovnách chyběly volné cely. V první vlně zrychlených soudních procesů byli k trestu smrti odsouzeni členové kloboucké civilní skupiny Obrany národa, tedy všichni tři učitelé kloboucké měšťanky Kux, Pacák a Wolf, zároveň i kloboučtí úředníci Mrkvica, Nedbal a Richter. Jejich popravy byly vykonány postupně mezi 9. a 18. červnem 1942.

Až dosud žil i Alfons Kavalec určitou nadějí mírnějšího trestu. Alespoň tak je to patrné z autentického dopisu, který 3. května 1942 poslal manželce Boženě.

Moje milá Boženko.

Jsem od 30. IV. v německé věznici v Brně, Cejl čís.71, světnice č.15. Zde čekám na soud, který se bude konat v příštích týdnech neb měsících. Jednou za tři týdny Ti mohu napsat dopis. Ty mně můžeš psát kdykoliv i dopis. Prosím Tě, Božko, napiš mi, abych se potěšil. Jednou za tři týdny (vždy ve čtvrtek) mohla bys přijet ke mně na návštěvu, k tomu je ale třeba povolení státního návladního, jehož sídlo je v Mozartově ulici č. 2. Bez toho povolení nemůžeš semnou mluvit, ale nedostaneš-li povolení, můžeš sem do věznice na Cejl dojet a případně odevzdat věci pro mě. Jediné, co bych potřeboval je noční košile, holicí mýdlo a štětec na holení. Tyto věci mně můžeš poslati poštou, ale na balík musíš napsat, co v něm je, aby ho správa věznice případně nevrátila. Jídlo, kuřivo je přísně zakázáno posílati...

Jinak se mám dobře. Světnice, kde teď bydlím je veliká, světlá, máme každý svoji postel s ložním prádlem, pořádek je zde úzkostlivý, prádlo nám zde perou, více nesmím mít než 2 garnitury prádla (to mám) a prádlo noční. Je nás zde na světnici více, vypravujeme si, nebo pracujeme na celofánových šňůrách, tak ten čas utíká. Kdybys měla ponětí, Božko, co já se na vás navzpomínám – ráno, celý den, večer, v noci. Máte se dobře doma? Máte z čeho žít? Dostáváš nějaký plat? Je mně hrozně líto, že jsem Vás dovedl do takové situace, promiň mi to. O mě neměj starost. Já si už svoji vinu odpykám po zásluze, a Bůh dá, že se ve štěstí zase shledáme. Modli se a pros Boha o to. Ty ani nevíš, jak jsem okřál, když jsi mi posledně na pol. ředitelství donesla prádlo.

Božko, já Ti tu Tvou starost o mě odměním – prozatím Ti z plna srdce za vše děkuji. Jen prosím Tě, šetři se, ať jsi zdráva a netrap se. Žijte si spokojeně a vzpomeňte si též na mě. Dnes – neděle – byl jsem dopoledne ve vězeňské kapli na mši, teď po obědě Ti piši. Chtěl bych Ti

toho tolik napsat, ale v rozrušení se nemohu, ani jak bych chtěl vyjádřit. Zdravím vás všechny doma, Aničku, Bedru, Jarku a Pepu, u nás doma, paní pí. domácí srdečně zdravím a prosím je z plna srdce, aby měli s Tebou v nesnázích útrpnost. Zdravím dále pána paní Grilelových, Holaňových, a ostatní známé (Batě). Božko, přeji Ti všechno dobré – dal bych Ti proto i kus svého srdce, buď jen zdráva a vzpomeň si též někdy na mě. Napiš mi brzo – velmi se těším. Milan ať poslouchá, babičku pěkně zdravím a ať se připraví na to, že od nás už nikdy nepůjde .

Líbá Tě Božko Tvůj Antoš.

Pošli mi v dopise někdy svou fotografii, abych zde nebyl tak sám.

Zhruba dva týdny po exekuci poprav kloboucké skupiny odbojářů přichází z Berlína žádost o převoz vazebně stíhaných statkářů Žandy a Pažebřucha, včetně Kavalce, do berlínského vězení v Plötzensee. To nevěstilo nic dobrého, navíc byl z Berlína vyslán pokyn zatknout i Pažebřuchova syna Ondřeje. Kladlo se mu za vinu, že i on o skrývání vojenského zajatce Lupuljeva věděl, což neoznámil úřadům.

Zkraje července stanuli všichni obvinění před berlínským Lidovým soudním dvorem. Ferdinandu Žandovi, Tomáši a Ondřejovi Pažebřuchovým i Alfonsi Kavalcovi bylo kladeno za vinu, že:

„...v létech 1941 až 1942 ve Velkých Hostěrádkách společně a opakovaně, během války proti Říši, poskytovali nepřátelské mocnosti výhodu nebo německé mocnosti způsobili nevýhodu a spáchali zločin proti §§ 91 b, 47 , 93 Tr. zákoníka. Ve spojení s §§ 15, 17 nařízení o konání trestního soudu v Protektorátu Čechy a Morava z 14. 4. 1939. Obžalovaní ubytovali v době od srpna 1941 jugoslávského důstojníka, uprchlého z válečného zajetí, poskytovali mu stravu, stejně jako společně ho podporovali, aby mu umožnili pokračování jeho útěku ze země, za účelem, aby se mohl účastnit bojů proti Německu.“

Shledání vinou pak byl T. Pažebřuch odsouzen k dvanácti letům těžkého žaláře v Briegu (kde 31. prosince 1943 zemřel), F. Žanda k osmi letům káznice v Kasselu (kde zemřel 24. května 1944) a nejmladší z obviněných O. Pažebřuch k pěti letům káznice v Gollnowa u Štětína. Jediný A. Kavalec nekompromisně k trestu smrti. Přitížilo mu zřejmě, že skrývání zběha organizoval, a nejspíš i skutečnost, že tak činil v pozici protektorátního úředníka, navíc napojeného na ilegální organizaci Obrana národa.

S jistou prodlevou po vyřčení rozsudku píše 28. července 1942 Alfons Kavalec svojí manželce Boženě velmi emotivní a dojemný dopis.

Milá moje Boženko.

Budeš tímto dopisem překvapená odkud píše, ale vím, že jsi statečná a konečně je mou povinností třeba i bolestnou, abych Ti sdělil, jak to semnou je. Vidiš, že již nejsem v Brně, nýbrž v Berlíně. Z Brna jsme odjeli sem 4.VII. a 6.VII byl soud. Byl jsem Volkgerichtem odsouzen k trestu smrti. Nebudu li omilostněn, bude rozsudek proveden asi počátkem října t.r., to je 90 dnů po rozsudku.

Boženko, buď hodná a statečná. Modli se za mé omilostnění, které je mně poslední záchranou, šetři sebe a své choré srdce, máš přece vychovati Milana, což učiň jako hodná a statečná žena. Tento můj osud sděl šetrně Jarce, Aničce, u nás doma atd. Já jsem se s osudem smířil a čekám na svou poslední pouť. Moje drahá Boženko, prozatím jsem živ, proto mi piš a hodně milé dopisy. Dostal jsem onehda od Tebe dopis ze 26. VII. Ten čtu každý den několikrát a je mi velkou útěchou. Já se mám dobře, jak vidíš, pohybuji se pořád ve (následující slova cenzurou začerněna) Zdravím srdečně pana a paní domácí a prosím je o smilování pro Tebe. Nyní po rozsudku už nebudeš výplaty.

Ach, Boženko, jak lituji toho, že jsem Ti tento úděl připravil. Odpusť mi to prosím Tě, Boženko, a promiň mi, jestli jsem Ti někdy v životě ublížil. K Tvým narozeninám 17. a jmeninám 27. VII. Ti srdečně blahopřeji a přeji Ti, aby se Ti splnila každá Tvoje nejvroucnější prosba. Já Ti děkuji v duchu za přijatá Tvá blahopřání k mým jmeninám a nar. Od konce září už mi nepiš. Některé mé věci nevrátili li bych se, prodej, abys měla na živobytí. Např. Koníčka. Však Ty si dáš rady. Věz Boženko, že Třeba ne živ, budu stále u Tebe.

Moje nynější adresa zní: K. A. Strafanstalt Plötzensse, Berlin Zelle 82.

Od strýce Tomáše nikdy ničeho nebeř. Víš, že je to nedobrá člověk, a proto se miň od něho. Byl li by rozsudek na mě vykonán, bylo by snad dobře, aby ses odstěhovala na Ostravsko (Adolf, Marta) mezi přízeň. Konečně, Ty jsi rozumná a statečná, Ty si poradíš. Boženko, co já se na Tebe navzpomínám, celé dny a noci na Tebe myslím, na vše, co děláš, jak se Ti vede atd. Těším se na brzký dopis od Tebe, jenom buď má hodná ženuško, statečná.

Zdravím Tě pěkně, líbám Tě na ústa, čelo a oči a prosím Boha, aby Ti dal štěstí, zdraví a boží požehnání.

Tvůj Antoš

V dopisu zmiňované Alfonsovy obavy o existenční situaci jeho ženy i osvojeného hochy Milana Svačinu měly svoje reálné opodstatnění, o němž však mohl sotva vědět. Manželka Božena totiž už dříve dostala vyrozumění Dr. Heritese - úředníka prezidenta brněnského vrchního finančního úřadu, tohoto znění:

Váš manžel, Alfons Kavalec, důchodkový tajemník, byl odsouzen rozsudkem Volksgerichtshofu ze dne 6. července 1942 pro velezradu.

Vyrozumívám Vás, že v důsledku tohoto odsouzení propustil jsem jej podle § 1 vládního nařízení ze dne 18. prosince 1941 č. 82 Sb z roku 1942 dnem platnosti rozsudku, tj. dnem 6. července 1942, ze služebního poměru a zastavil mu koncem července výplatu služebních požitků.

Propuštěním ze služebního poměru pozbyl Váš manžel všech ze služebního poměru vyplývajících oprávnění, práv a nároků pro sebe a své příslušníky.

Proti mému rozhodnutí o propuštění ze služebního poměru není přípustný žádný opravný prostředek.

Těžko si představit, v jak zoufalé existenční situaci byli příbuzní a rodiny těch, kteří propadli nacistické moci hrdlem. Nejenže přicházeli často o jediné živitele a zůstávali zcela bez prostředků, ale nacistická justice po nich požadovala jak úhradu nákladů za nezákonné soudní řízení, tak dokonce i úhradu za zpopelnění těl zavražděných. Příslušné orgány měly k přezkumu majetkových poměrů pozůstalých vypracovánu pečlivou metodiku, včetně zkoumání poměrů příbuzných odsouzených. Za zvláště absurdní pokládám, že to byli právě finanční a důchodkoví úředníci, kteří na výzvu německých orgánů museli dodávat vstupní informace o finanční a majetkové situaci popravených. Takovému zkoumání naštěstí Božena Kavalcová unikla, neboť se od zatčení Alfonse zdržovala i s malým Milanem na úřadům neznámé adrese, nejspíš u některého z příbuzných.

V Kavalcově složce v pražském Archivu bezpečnostních složek jsou uloženy i tři dopisy obsahující žádosti o milost. Psal je jednak sám Alfons, pak i jeho manželka a matka se svými dcerami. Ten Alfonsův byl adresován Jeho Excelenci veliteli a říšskému kancléři Velkoněmecké říše v Berlíně, tedy přímo Adolfu Hitlerovi, zbylé dva byly adresovány vrchnímu říšskému zástupci u Lidového soudního dvora v Berlíně. Zda se vůbec dostaly k jejich rukám, je oprávněno pochybovat. Dávno už totiž bylo rozhodnuto a ve spisu výslovně uvedeno, že německá justice neshledává příčin k eventuální kladné reakci na žádost o milost pro A. Kavalce.

Stalo se mi prvně v životě, že jsem měl při bádání kolem osudu důchodkového tajemníka A. Kavalce příležitost číst vůbec nějaký dopis na rozloučenou před popravou. Je adresován jeho manželce Boženě, psán úhledným vycizelovaným písmem, evidentně pevnou

rukou. Přiznávám, že jsem při jeho prvním čtení chvílemi podléhal dost silným emocím...

Moje nejdražší ženo, moje Boženko.

Moje hodina přišla. Dnes si tu těžkou moji hodinku musím odpykati.

V 8 hodin večer se rozloučím se svým životem. Odcházím těžko z tohoto života, ne pro sebe, nýbrž pro Tebe, moje nejdražší. Odpuť mi to, moje zlato, že jsem Ti připravil takový život. Bože můj, myslel jsem to s Tebou vždy dobře a chtěl jsem Ti připravit klidný život a stáří. Ale Bůh náš dobrotivý chce jinak, ale Ty, moje zlato, se smíříš se svým osudem a žij dále pro mě a pro naše tam doma. Moje dobrá a zlatá, buď s Bohem, s Bohem. Shledání naše tam na věčnosti bude za to lepší a krásnější. Boženko, prosím Tě ještě jednou promiň mi, odpuť mi všechno, čím jsem Ti kdy v životě ublížil, já činím také tak. Tobě přeji Ti dále šťastný a klidný život. Měj statečné srdce a přijmi tuto zprávu statečně a odevzdaně. Buď mi dále vždy hodnou a milou Boženkou, vzpomeň si často na mě a ulož můj popel, když ho dostaneš v Mor. Ostravě u Tvého tatínka k věčnému odpočinku.

Děkuji Ti za tvou starost o mě, za Tvou opatrnost, s jakou jsi mě vždy opatrovala. Líbám Tvé dobré, zlaté ruce, Tvá ústa, čelo oči a hladím tě po tvářích. Vyříd' babičce, mé matce, sestřám. Paní a panu domácím, p. Smrchovým, v kanceláři a všem známým mé poslední pozdravy. Také Frantovi a Štefce, Jarce a Pepovi a všem dobrým cituj mé pozdravy. Boženko moje drahá, miláčku můj, na shledanou. Netrap se pro mě moc, buď statečná, buď odevzdána svému osudu. S mými věcmi nalož podle Tvého uvážení. Mé matce a Adolfovi píši také dopisy. Budeš mítí teď smutný život, ale čas raní a čas hojí. Věříš, nekonečně vítám ten okamžik jako vysvobození z té nejistoty, že konečně bude po všem a bude klid. Pozdrav mou vlast a rodiště a rozluč se za mě se všemi. Přeji si jen, O můj Bože, abys měla vše, co k životu potřebuješ.

Tak moje zlato, dobrá ženuško končím psaní i svůj život a líbám Tě ještě jednou navždy, navěky

Tvůj Antoš.

Urnu s popelem A. Kavalce, jenž se ke konci svých dní vděčně navrátil k víře a přimknul Bohu, rodina nikdy nezískala. Ostatně, stejně tak i další desetitisíce pozůstalých po českých odbojářích.

Epilog

Jediným z protagonistů tohoto příběhu, který přežil a po osvobození se vrátil domů, byl Ondřej Pažebřuch, syn sedláka z Velkých Hostěrádek. Většina z popravených a zahynuvších se v poválečných letech pak alespoň objevila na několika pamětních deskách, po Alfonsu

Kavalcovi byla v Bruntálu dokonce pojmenována jedna z ulic. Vdova Božena převzala v únoru 1946 prezidentem E. Benešem udělený Československý válečný kříž 1939 in memoriam, po manželovi jí stát přiznal nevýznamný vdovský důchod, a v roce 1963 dožila svůj život v Bruntálu.

Ve Velkých Hostěrádkách se krátce po válce objevil jistý srbský dělostřelecký důstojník Lupuljev, alias Dobroslav Novák. Dokázal se skutečně dostat z území protektorátu, podařilo se mu přejít frontu a vstoupit do oddílů východních osvobozeneckých armád. Jeho přičiněním se později na velkohostěrádeckém obecním úřadu objevila pamětní deska se jmény statečných odbojářů, nejen těch mnou zde zmiňovaných. Dole je na ní uvedena tato věta: TĚM, KTEŘÍ Z BRATRSKÉ LÁSKY OBĚTOVALI SVŮJ ŽIVOT ZA SVOBODU NÁRODA, NA VĚČNOU PAMÁTKU VĚNUJE LUPULJEV.

Nad jejich jmény pak dominuje pěticípá hvězda se srpem a kladivem. Tedy symbol budoucích nových poválečných pořádků, jimiž si na desce vyjmenovaní vlastenci už nestihli projít. A lze jen spekulovat, jak by se k nové rudé diktatuře tito hrdí a stateční moravští sedláci i demokracii oddaní prvorepublikoví úředníci stavěli, co by je nejspíš čekalo. Právě je, kteří svým jednáním dokázali absolutně naplnit nikoli patetické heslo - Věrní zůstaneme!

Mimořádné poděkování věnuji důstojnému pánu Jaroslavu Sládkovi, duchovnímu správci Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě – *synovci A. Kavalce*, paní Ing. Dagmar Juřenové a paní Mgr. Martě Pindurové – *praneteřím A. Kavalce*, paní PhDr. Zdeňce Kokoškové – *z Národního archivu v Praze*, paní Mgr. Miroslavě Kučerové – *z Moravského zemského archivu v Brně*, paní Jitce Böhmové – *ze Státního okresního archivu Brno venkov – Rajhrad*, paní Marii Čechovské – *kronikářce z Velkých Hostěrádek*, paní Aleně Vávrové – *starostce obce Velké Hostěrádky*, panu Josefu Cepkovi - *kronikáři z Bruntálu*, panu Ing. Marku Batelkovi – *ze skautského oddílu v Tišnově*, panu Karlovi Krejčímu – *historikovi z Tišnova*, panu MgA. Tomáši Rybníčkoví a paní Ireně Ochrymčukové – *z Podhoráckého muzea*, panu Mgr. Karlovi Sedláčkovi – *z Expozice celnictví Celní správy České republiky*, panu PhDr. Adolfu Šalkovi – *historikovi z Prahy*, důstojnému pánu Františku Trtílkovi – *z římskokatolické farnosti Klobouky u Brna*, panu Otto Machovi a paní Nině Psotové – *za editační korekce*, i všem dalším ochotným kolegům a lidem za cennou pomoc při mém pátrání po

osudu a neokázalém hrdinství pana Alfonse Kavalce, statečného
úředníka československého státu.

autor